

A Refutation of the Power Entailment Principle by Zagzebski: Evaluation and Criticism

Sarah Baghdadi¹

1. Ph.D in philosophy of religion, Institute for Humanities and Cultural Studies. E-mail: sara.baghdadi@khu.ac.ir

Article Info:

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

26 July 2023

Received in revised form:

23 October 2023

Accepted:

11 December 2023

Published online:

3 February 2025

Keywords:

the power entailment principle, the counterfactual of freedom, modality, the strict implication, Linda Zagzebski.

Abstract: The power entailment principle, in the problem of divine foreknowledge, and freedom refutes the counterfactual of freedom. By which the principle in question is known as one of the disputed issues that call into question human freedom. Given the power entailment principle, we don't have the true counterfactual of freedom. By presenting some examples that she considers as counterfactual of freedom, Zagzebski tries to express a new understanding of necessity, which is the essential condition of the counterfactual of freedom and also shows that the universality of the principle can be violated, so it cannot be a sound principle. Through the expression of necessity in the context of modality, Zagzebski gives a new understanding of necessity in the sense of the strict implication. This paper aimed to evaluate and criticize Zagzebski's examples regardless of whether the aforementioned principle is true or false. To achieve the paper's aim, we examine the feature of being necessary of her examples in the contexts of modality and strict implication in the conventional sense and, would show I) the logic that governs the examples, in both fields, is not valid and, the examples in question cannot defeat the power entailment principle; II) concerning these examples, Zagzebski's efforts in expressing a new understanding of necessity in the context of modality leads to failure.

Cite this article: Baghdadi, S(2025). A Refutation of the Power Entailment Principle by Zagzebski: Evaluation and Criticism, *Philosophical Meditations*, 14(33), 385-416. <https://doi.org/10.30470/phm.2023.1988268.2358>

© The Author(s).

Publisher: University of Zanjan.

DOI: <https://doi.org/10.30470/phm.2023.1988268.2358>

Homepage: phm.znu.ac.ir

he could bring it about that $(A \rightarrow \sim G)$ is true instead of $(A \rightarrow G)$ which is in fact true, while such a thing is beyond his power. On the other hand, appealing to the counterexamples, Zagzebski attempts to refuse the validity of the power entailment principle by defeating its universality. We begin with the definitions of some concepts and then, according to the order followed by Zagzebski in the criticism of the power entailment principles, explain her examples with her statements and, eventually evaluate and critique them in the contexts of modality and entailment. The research method in this paper is based on the explanation and analysis of the materials of Zagzebski's argument and the evaluation of her arguments in two contexts of implication and modality .

a) The Counterfactual conditional: The counterfactuals are propositions that state our actual world's laws (Goodman, 1983: 3). While these propositions are laws or, are statements about laws, they aren't based on causality necessarily. Although there is a disagreement about whether the relationship between the antecedent and consequent could

Introduction: The power entailment principle tries to explain the free will of the agent in such a way that if the agent is capable of doing some act and if the realization of the act in question depends on the actualization of some other act that is the necessary condition for the occurrence of the first one then, the agent must be capable of doing it. The validity of the aforementioned principle is too controversial and has its opponents and defenders, (including) Zagzebski is its opponent and holds that by defining the necessity in the context of modality as opposed to implication, we could have a refutation against the principle. On one hand, by appealing to the power entailment principle Professor Hasker attempts to show that when the free agent is faced with an option she is not able to make a choice instead of what she "actually has" and so, we don't have any true counterfactual of freedom. If we have a true counterfactual of freedom- as advocates of middle knowledge say- this would require that Dana could refuse to accept the grant if,

disputed and has some own defenders and defiant. Zagzebski, for example, is one of those opponents and, presenting a new definition of necessitation, tries to refute the principle.

Findings: Zagzebski's counterexamples: We shall see Zagzebski's examples would be excluded from the counterfactuals' paradigm as being necessary conditionals. Indeed, they are accidental conditionals, so we have no choice but to use the logical or material implication to evaluate their truth value. Unlike natural implication, in material implication the necessity between the antecedent and the consequent is not essential and, the truth value of the conditional is a function of its members of dis-junction. So here, we can, without committing to any mistake, transform the conditionals in question into conjunctive conditional. At the same time, considering that the necessity between the antecedent and the consequent is supposed by Zagzebski, to negate the conjunction and use the disjunctive one for such conditionals is reasonable.

be causally explainable, there is an agreement that the consequence is a result of the antecedent. The counterfactual conditional is reflexive and could be symmetrical or asymmetrical.

b) The Counterfactual of freedom: The counterfactuals of freedom are another type of counterfactual. As we said, counterfactuals of freedom and counterfactuals semantically lead us to the point that the consequence is a result of the antecedent. From here the requirement of being necessary is included in the definition of counterfactuals and, put them as an alternative to accidental conditionals. Respectively, the criterion of the counterfactual's truth value either is the necessity between the antecedent and consequent or the truth of members of dis-junction .

c) The Power Entailment Principle: The principle aims to serve and explain the freedom of an agent; if an agent can do some act that depends on doing some other acts - such as an act that is a necessary condition for the previous act to be fulfilled- then the agent must be able to do the latter. The truth of principle is

counterfactual one just by imagining. Again, according to Zagzebski, if antecedent then we have necessarily consequent. But just assuming alone is not enough to make the relation between antecedent and consequent necessary and, consequently we won't have a counterfactual of freedom, strictly speaking.

Discussion and **C**onclusion:

Given the fact that Zagzebski's examples are supposed to be counterfactuals, we should say that the truth of counterfactuals could not be examined by value function but must be examined by considering the requirement between antecedent and consequent, which is an issue ignored by Zagzebski. Here two points can be made: 1) despite Zagzebski's claim, her examples aren't the counterfactuals of freedom; 2) even if we observe her principles, Zagzebski's examples don't meet the condition of establishing a meaningful relationship between the antecedent and the consequent .

References

Fallāhi, Asadullāh. (1388sh). *Sharti-i Lozoomi Dar Manteq-i*

According to Zagzebski, the necessity in her examples is not one that we could expect in a common understanding of implication but, we can grasp it via her perspective in modality context. So, we can examine all of Zagzebski's examples in both modality and implication paradigms.

The definition of truth and necessitation by Zagzebski: If the conception doesn't entail an impossibility that the contingent proposition *p* in all possible worlds were God's will subject, then I) the proposition is true; and II) if that proposition is God's will subject in all possible worlds then, it would be a necessary one. According to Zagzebski, *p* is a necessary proposition because if God wanted, he could choose its alternative. But by my lights, it will lead us to a self-contradictory because although with Zagzebski's approach, we have a definition of truth and necessity, the said definition cannot be used as an example at the same time and this is such confusion that happened here. In other words, in order to defeat the power entailment principle it wouldn't be the case that a proposition be a

- Lewis, David (2008). Causation. In Jonathan E. Adler (ed.) Reasoning: Studies of Human Inference and Its Foundations. New York: Cambridge University Press. Pp. 632-38.
- Movahed, Ziā. (1393sh). Manteq-i movagahāt. Tehran: Nashr-i Hermes.
- Paul, L. A. (2009). Counterfactual Theories. In Helen Beebe; Christopher Hitchcock; Peter Menzies (eds.) The Oxford Handbook of Causation. New York: Oxford University Press. Pp. 153-174.
- Tabātabāi, Mohammad Husayn. (1390sh). Bidāyah al-Hikmah. Translated by: Ali Shirvāni. Vol 1. Qom: Dār al-Fekr.
- Zagzebski, Linda Trinkaus (1991). The Dilemma of Freedom and Foreknowledge. New York: Oxford University Press.
- Zakyāni, Gholāmrezā. (1383sh). Taammulāti Dar Mantegq-i Riāzi (Negāresh-i Tābe-i Arzeshi). Maqālāt Va Barrasihā. Number 76(2): 31-52.
- Jadid. Taammulat-i Falsafi. Number 1(1):7-46
- Fallāhi, Asadullāh. (1390sh). Sharti-i Etefaqi Nazd-i Manteqdanān-i Mosalmān. Falsafeh Va Kalām. Number 2(87):111-140.
- Goodman, Nelson (1983). Fact, Fiction, and Forecast. Harvard University Press.
- Hāj Hosseini, Mortezā. (1389sh). Āyā Manteqdānān-i qadim az estelzām-i māddi āgāh boodehand? Pazhooheshhāy-i phalsaphi. Number 219(53):33-71.
- Harbecke, Jens (2021). Counterfactual theories of causation and the problem of large causes. Philos Stud. No, 178. Pp.1647–1668. <<https://doi.org/10.1007/s11098-020-01505-z>>
- Hasker, William (1989). God, Time, and Knowledge. New York: Cornell University Press.
- Kalantari, SeyedAli. (1396sh). Pajoohesh-i Naghadāneh Dar Bāb-i Tabein-i Grice Az Tābe-i Arzesh boodan-i Shartihā Dar Zabān-i Tabiei Bar Asās-i Mafhoom-i Ezhārpaziri. Manteqpazhoohi. Number 8(2):123-152.

دانشگاه زنجان

تأملات فلسفی

شماره ۱۴: ۲۵۸۸-۲۶۱۵

شماره چاپی: ۵۲۵۳-۲۲۲۸

ردیبه زاگزیسکی بر اصل استلزام قدرت: ارزیابی و نقد

سارا بغدادی^۱

۱. دانش‌آموخته دکتری فلسفه دین از پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ایران. رایانامه: sara.baghdadi@khu.ac.ir

چکیده: در مسأله علم الهی و اختیار انسان، اصل استلزام قدرت با نفی وجود شرطی خلاف واقع اختیار، دستاویزی مهم در نفی اختیار انسان محسوب می‌شود. بنا بر اصل استلزام قدرت، شرطی خلاف واقع اختیار صادق نداریم. لیندا زاگزیسکی با طرح مثال‌هایی که آنها را از مصادیق شرطی‌های خلاف واقع اختیار می‌داند، درصدد است تا ضمن بیان فهم جدیدی از لزومی-بودن که شرط لازم گزاره‌های خلاف واقع اختیار است، نشان دهد که می‌توان با ارائه مثال‌هایی شمول اصل استلزام قدرت را به‌عنوان یک اصل، نقض نموده و بدین ترتیب آن را از اعتبار ساقط کرد. زاگزیسکی از طریق بیان ضرورت در بستر جهات فهم جدید از لزومی‌بودن به معنای استلزام اکید به دست می‌دهد. فارغ از اینکه اصل مذکور صادق یا کاذب باشد، غایت این مقاله ارزیابی و نقد مثال‌های زاگزیسکی است. به این منظور خصیصه لزومی‌بودن مثال‌های ایشان را با طرح در بستر جهات و استلزام اکید به معنای متعارف آن بررسی می‌کنیم و نشان خواهیم داد که: (۱) منطق حاکم بر مثال‌ها، اعم از اینکه در کدام بستر بررسی شوند، متقن نیست و مثال‌های موردنظر نمی‌توانند آنچنان که زاگزیسکی مدعی است ناقض اصل استلزام قدرت باشند؛ (۲) مساعی زاگزیسکی در بیان فهم نوینی از لزومی‌بودن در بستر موجبات وافی به مقصود نیست.

اطلاعات مقاله:

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ‌ها:

دریافت: ۱۴۰۲/۵/۴

بازنگری: ۱۴۰۲/۸/۱

پذیرش: ۱۴۰۲/۹/۲۰

انتشار: ۱۴۰۳/۱۱/۱۵

واژگان کلیدی:

اصل استلزام قدرت، شرطی خلاف واقع اختیار، استلزام اکید، جهات، لیندا زاگزیسکی.

استناد: بغدادی، سارا (۱۴۰۳). ردیبه زاگزیسکی بر اصل استلزام قدرت: ارزیابی و نقد. *تأملات فلسفی* ۱۴ (۳۳)، ۴۱۶-۳۸۵. <https://doi.org/10.30470/phm.2023.1988268.2358>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه زنجان.

DOI: <https://doi.org/10.30470/phm.2023.1988268.2358>

Homepage: phm.znu.ac.ir

مقدمه

اهمیت موضوع طرح شده در این مقاله به نقش اصل استلزام قدرت در علم الهی و جمع آن با اراده آزاد عامل انسانی بازمی گردد. ردیه زاگزیسکی در اصل متوجه ردی است که ویلیام هسکر، فیلسوف دین معاصر، بر علم میانی و عدم کفایت آن در حل مسأله علم الهی و اختیار وارد کرده است؛ بحثی که در کتاب ایشان با عنوان *خدا، زمان و علم* به تفصیل بدان پرداخته شده است. هسکر در مقام کسی که در موضوع علم الهی و اختیار به تلقی الهیات گشوده معتقد بوده و با علم مطلق الهی به معنایی که در الهیات کلاسیک با آن مواجهیم، مخالف است در صدد برمی آید تا آموزه علم میانی را که تلاشی است در راستای حل معضل مزبور، ناکارآمد معرفی کند. علم میانی سعی می کند تا با حفظ مفهوم علم مطلق به معنای کلاسیک آن، جمع میان آن و اختیار عامل انسانی را ممکن نماید و این کار را با تمسک جستن به شرطی های خلاف واقع اختیار صادق انجام می دهد، به این معنا که چنانچه عامل مختار در وضعیت انتخاب بین دو شق بدیل قرار بگیرد - هر چند خدا به - طور ازلی می داند او کدام یک را انتخاب خواهد کرد - در عین حال، این علم پیشین

الهی تحدیدکننده اختیار شخص نبوده و او مختارانه یکی از دو شق را برمی گزیند. از جمله مساعی هسکر در رد علم میانی، استفاده از اصل استلزام قدرت به منظور نشان دادن این است که فاعل مختار قادر نیست انتخاب بدیلی به جای آنچه «در واقع دارد»، داشته باشد. نقطه تلاقی بحث پیرامون دو موضوع اصل استلزام قدرت و شرطی های خلاف واقع در اینجا است که طبق استدلال جناب هسکر، اگر خدا به طور ازلی می دانسته که چنانچه در زمان (t) به دانا پیشنهاد کمک هزینه تحصیلی شود (G)، او می پذیرد (A)، در زمان (t) دانا نمی تواند از پذیرش کمک هزینه تحصیلی امتناع کند چون «در واقع» (طبق باور خدا) صادق است که او در (t) کمک هزینه را می پذیرد.

هسکر به مفهوم انتخاب آزاد خرده می گیرد: اگر آنطور که مدافعان علم میانی می گویند، شرطی خلاف واقع اختیار صادق داشته باشیم، این مستلزم آن است که دانا در صورتی بتواند از پذیرش کمک هزینه امتناع کند که بتواند به جای (A → G) - که در واقع صادق است - (A → ~G) را صادق کند، در حالی که چنین چیزی از حیطة قدرت او خارج است؛ پس غایت مطلوب مولینست

شرطی‌هایی با مقدم کاذب هستند. با این اوصاف، نحوی استلزام بین مقدم و تالی برقرار است که استلزام طبیعی یا اکید است. همین نحو استلزام است که وصف لزومی-بودن در شرطی‌های خلاف واقع را که ضمن این مقاله توضیح داده خواهد شد، کفایت می‌کند. ذکر نکتهٔ اخیر همچنین از یک سو در راستای اشاره به تمایز این نوع استلزام از استلزام مادی است که برخلاف اولی، معیار ارزیابی ارزش صدق در آن بر اساس تابع ارزشی است و از سوی دیگر، مفید تفکیک بعدی است که بین شرطی‌های لزومی و اتفاقی قائل به این معنا می‌شویم که در شرطی‌های اتفاقی برخلاف لزومی‌ها استلزام طبیعی برقرار نیست. در ادامه با ارائهٔ نکاتی چند، بحث در باب گزاره‌های موردنظر تفصیل داده می‌شود. بدون شرطی‌های خلاف واقع به سختی می‌توان گفت فلسفهٔ علم کاملی داریم. یک تعریف مطلوب از قانون علمی و یک نظریهٔ مطلوب تأیید یا یک نظریهٔ مطلوب وضع‌واژگان بخش اعظمی از دشواری‌های مربوط به مسألهٔ شرطی‌های خلاف واقع را حل می‌کند. در مقابل، حل معضلات شرطی‌های خلاف واقع، پاسخی به پرسش‌های ناظر بر قانون، تأیید و معنای

تحقق نمی‌یابد. از طرفی زاگربسکی با ارائهٔ مثال‌های نقض، درصدد است تا صدق اصل استلزام قدرت را که هسکر از آن به مثابه دستاویزی برای استدلال خود بهره جسته، مردود بداند. با این توضیح مقدماتی که در راستای بیان اهمیت موضوع ارائه شد، در ادامه قبل از هرچیز به تعریف مفاهیم می-پردازیم و سپس بر اساس نظمی که زاگربسکی در نقد اصل استلزام قدرت دنبال کرده است، مثال‌های ایشان را همراه با توضیحات او یک به یک مطرح کرده و سپس آنها را در دو بستر استلزام و جهات مورد ارزیابی و نقد قرار خواهیم داد. شرطی خلاف واقع اختیار، اصل استلزام قدرت، لزومی و اتفاقی بودن از جمله مفاهیمی هستند که تعریف می‌شوند.

۱. شرطی خلاف واقع

ساختار کلی شرطی‌های خلاف واقع عبارت است از ربط شرطی دو گزاره که با فرض صدق مقدم انتظار می‌رود تالی نیز صادق باشد. وجه تسمیهٔ این گزاره‌ها آن است که مقدم در واقع رخ نداده است. وجههٔ شرطی گزاره‌های مزبور نیز از همین مشروط بودن تالی به شرط صدق مقدم ناشی می‌شود. در اصطلاح می‌گوییم شرطی‌های خلاف واقع،

$O(\psi)$ صدق مسلم داشته و این که $O(\phi)$ وابستگی خلاف واقع به $O(\phi)$ داشته باشد یا خیر کاملاً با صدق یا کذب شرطی $\sim O(\psi) \rightarrow \sim O(\phi)$ تعیین می‌شود. [...] لویس می‌گوید وابستگی خلاف واقع دال بر وابستگی علی است و وابستگی علی در میان رخدادهای واقعی دال بر علیت است. [...] اجمالاً وی شرط کافی زیر را برای علیت مدنظر دارد (برای دو رخداد ϕ و ψ که فاقد همپوشانی هستند):

اگر $O(\psi)$ به‌طور خلاف واقع وابسته به $O(\phi)$ باشد، آن‌گاه ϕ علت ψ است (Harbecke, 2021: 1649-50).

هرچند در این که ربط میان مقدم و تالی در این گزاره‌ها علی است یا خیر، اختلاف نظر هست؛ اما در این موضوع که در یک شرطی خلاف واقع، تالی پیامد مقدم است توافق وجود دارد. اگر (a) و (b) در یک نسبت شرطی خلاف واقع باشند در آن صورت ممکن است (a) پیامد (b) ، یا (b) پیامد (a) یا هر دو پیامد چیز سوم باشند.

بالتوگی خواهد بود (Goodman, 1983: 3).^۱ همان‌طور که گودمن اظهار می‌کند، شرطی‌های خلاف واقع، گزاره‌هایی حاکی از قوانین حاکم بر جهان بالفعل ما هستند. قانون‌بودن یا حاکی از قانون‌بودن شرطی خلاف واقع از یک طرف و لزوماً مبتنی بر نسبت علی نبودن آن از طرف دیگر در تبیین پل به‌خوبی منعکس شده است:

بسیاری از فلاسفه وابستگی خلاف واقع بین رخدادها (رخدادهای متعاقب، به‌طور مناسب متمایز از هم) را برای علیت کافی می‌دانند. اگر رخداد «E» [به تبع] عدم وقوع رخداد «C» رخ ندهد، آن‌گاه «C» یک علت برای «E» است. با این‌همه، [...] وابستگی خلاف واقع برای علیت ضروری نیست (Paul, 2009: 153).^۲

مطلب اخیر به صورت زیر قابل بازنویسی است:

بنا بر تحلیل لویسی از شرطی‌های خلاف واقع، زمانی که ϕ و ψ دو رخداد واقعی هستند، شرطی $\psi \rightarrow O(\phi)$

۲ همچنین ببینید: قلخاناز، فاطمه (۱۳۹۷). «بررسی پاسخ خداآوری گشوده و ویلیام هاسکر به مسأله تقدیرگرایی الهیاتی». پژوهشنامه فلسفه دین (نامه حکمت). پاییز و زمستان. ۳۲: ۱۹۷-۲۲۱.

۱ همچنین ببینید: حیدری، مریم. (۱۳۹۸). «بررسی تطبیقی دیدگاه‌های هیوم، لویس و مکی در باب علیت». پژوهش‌های هستی‌شناختی. سال هشتم. شماره ۱۶. پاییز و زمستان.

بیارد، زمین خیس شود. به طور طبیعی انتظار داریم فاعل مختار زمانی که در وضعیت انتخاب یک گزینه، یا انتخاب بین دو گزینه قرار می‌گیرد، به ترتیب آن را برگزیند یا خیر؛ یا یکی را انتخاب نماید- به همین سبب قید لزومی بودن در تعریف شرطی‌های خلاف واقع گنجانده می‌شود و آنها را شق بدیلی در برابر شرطی‌های اتفاقی قرار می‌دهد.

معیار تعیین صدق دو نوع شرطی نامبرده شده به ترتیب لحاظ ضرورت ضمنی بین مقدم و تالی، و یا صدق هر یک از اجزای شرطی به تنهایی است. ویلیام هسکر موضوع اخیر را اینگونه توضیح می‌دهد: بنا بر قاعده استنتاج (A) داریم:

$P \& Q; \text{ therefore, } P \rightarrow Q.$

(A) برای ترکیب‌های التزامی ساده معتبر است و برای شرطی‌های با ساختار «even if» نیز معتبر است: شرطی‌های «even if» مفید معنای مهم نیست، فارغ از این که و ... هستند؛^۱ اما شرطی‌های خلاف واقع اختیار شرطی‌های ضروری [لزومی] هستند و برای این نوع شرطی‌ها (A) نامعتبر است (Hasker, 1989: 51-2).

عذرخواهی کنم یا خیر، او به هر حال نمی‌پذیرد. این ترجمه نیز درست است: (حتی) اگر از او معذرت‌خواهی هم می‌کردم، نمی‌پذیرفت.

نسبت شرطی خلاف واقع انعکاسی است؛ یعنی اگر (a) اتفاق افتاده بود، (b) اتفاق می‌افتاد اما لزوماً متقارن نیست، نامتقارن هم نیست؛ یعنی لزوماً اینگونه نیست که (b) پیامد (a) و هم‌زمان (a) پیامد (b) باشد (Hasker, 1989: 106)؛ برای مثال، این که من چه چیزی را در افق پیش روی خود بینیم، بستگی دارد به این که به کدام سو نگاه می‌کنم و این که به کدام سو نگاه کنم، بستگی دارد به این که بخواهم چه چیزی را بینم. در این مثال همان‌طور که لویس (Lewis, 2008: 635) می‌گوید و با توجه به مبانی هسکر، یک نسبت شرطی خلاف واقع دوگانه یا انعکاسی برقرار است. شرطی‌های خلاف واقع اختیار را نیز داریم که قسیم شرطی خلاف واقع محسوب می‌شوند.

۲. مفاهیم لزومی و اتفاقی

همان‌طور که گفتیم، معناشناسی شرطی‌های خلاف واقع و شرطی‌های خلاف واقع اختیار، حاکی از آن است که تالی پیامد طبیعی مقدم است - به‌طور طبیعی انتظار داریم اگر باران

3She wouldn't accept it even if I apologized to her.

(حتی) اگر معذرت‌خواهی کنم، او نمی‌پذیرد؛ معذرت‌خواهی هم کنم، او نمی‌پذیرد؛ یعنی مهم نیست

دست کم سه نوع خلاف واقع داریم:

خلاف واقع لزومی: اگر زمین با سرعت بیشتری می چرخید، روزها کوتاه تر می شدند.

خلاف واقع اتفاقی که خود دو مصداق دارد: اگر مسکو در آلمان است، تهران در استرالیا است؛ و اگر تو این سنگ را بلند کنی من اسسم را عوض می کنم. در خلاف واقع اتفاقی برخلاف نوع اول، رابطه لزومی میان طرفین برقرار نیست (فلاحی، ۱۳۹۰: ۱۳۵)؛ همچنین چهار وضعیت صدق و کذب برای شرطی لزومی متصور است: مقدم، صادق و تالی، کاذب باشد؛ مقدم و تالی هر دو صادق یا هر دو کاذب باشند؛ مقدم، کاذب و تالی، صادق باشد: در حالت اول شرطی لزومی کاذب و در سه حالت بعدی ارزش آن تابع اتصال لزومی بین مقدم و تالی است. بالحاظ معیار تابع ارزشی (نگرش تابع ارزشی) چهار حالت صدق و کذب نیز برای یک گزاره شرطی اتفاقی می توان در نظر گرفت: اگر هر یک از مقدم و تالی کاذب باشد؛ اگر مقدم، صادق و تالی، کاذب باشد؛ اگر مقدم، کاذب و تالی، صادق باشد؛ اگر مقدم، صادق و تالی، صادق باشد: در دو حالت نخست شرطی کاذب و در دو حالت بعدی شرطی مذکور صادق است (حاج حسینی، ۱۳۸۹:

۳۵). در ادامه نشان داده می شود که مثال های زاگزیبسیکی خارج از پارادایم لزومی (ضروری) بودن شرطی های خلاف واقع هستند و ساختارهای التزامی ساده یا شرطی- های اتفاقی می باشند و ازین رو چاره ای باقی نمی ماند جز این که در تعیین صدق و کذب آنها از نگرش تابع ارزشی استفاده کنیم؛ با این توضیح که استلزام مادی در برابر استلزام طبیعی، پیوند مؤلفه ها در گزاره های شرطی و استدلال را ضروری ندانسته و صدق شرطی ها را تابع ارزش مؤلفه هایش می داند (ذکیانی، ۱۳۸۳: ۵۰؛ کلانتری، ۱۳۹۶: ۱۲۴). از طرفی در مثال های زاگزیبسیکی انتظار داریم با استلزام مادی مواجه باشیم اما چون زاگزیبسیکی فرض می کند که در صورت تحقق مقدم های مورد نظر وی تالی های مدنظر ایشان به ضرورت رخ می دهند، یعنی اگر مقدم آن گاه بالضروره تالی، پس ما در ارزیابی آنها مجاز هستیم بی آن که مرتکب خطایی شویم آنها را به ساختار عطفی نیز تحویل برده و با قواعد حاکم بر استلزام، صدق سنجی نماییم.

زاگزیبسیکی مدعی است که مثال های ایشان در بستر استلزام مفید معنای عرفی شرطی های لزومی نیست با این همه در بستر

حسب آنها شکل داده و پیش می‌برد. در عین حال که تعاریف بیشتری از اصل استلزام قدرت وجود دارد، اما باید گفت تعاریف موجود در مبانی مشابه هستند و خط مشی کلی را دنبال می‌کنند و لذا غایت مقاله پیش رو با همین سه تعریف تأمین خواهد شد.

(PEP_1) اگر (a) در محدوده قدرت (S) باشد که موجب شود داشته باشیم (P) و (b) در محدوده قدرت (S) باشد که موجب کذب (P) شود و (c) (P) مستلزم (Q) باشد و سلب (P)؛ ($not-P$)، مستلزم سلب (Q)؛ ($not-Q$)، باشد آن‌گاه در محدوده قدرت (S) است که موجب شود داشته باشیم (Q).
 (PEP_2) اگر (a) در محدوده قدرت (S) باشد که موجب شود داشته باشیم (P) و (b) (P) مستلزم (Q) باشد و (c) (Q) شرط ضروری بر خورداری (S) از قدرتی که موجب می‌شود داشته باشیم (P)، نباشد آن-گاه در محدوده قدرت (S) است که موجب شود داشته باشیم (Q).

(PEP_3) اگر در محدوده قدرت (S) باشد که موجب شود داشته باشیم (P) و (P) مستلزم (Q) باشد و (Q) کاذب باشد، آن‌گاه در محدوده قدرت (S) است که موجب شود داشته باشیم (Q) ([Zagzebski, 1991](#)).

منطق موجّهات می‌توان آنها را به درستی، شرطی‌های خلاف واقع اختیار به‌شمار آورد. با این اوصاف، تمام مثال‌های زاگزیسکی را می‌توان در هر دو چارچوب منطق موجّهات و استلزام مورد ارزیابی قرار داد.

۳. اصل استلزام قدرت

بنابر اصل استلزام قدرت، اگر عامل بر انجام نوع مشخصی از فعل توانا باشد، این مستلزم آن است که عامل همچنین بر انجام فعل دیگری نیز توانا باشد ([Hasker, 1989](#): 49). اصل استلزام قدرت درصدد حفظ و تبیین اختیار عامل مختار است با این توضیح که اگر عاملی بر انجام فعلی مختار باشد و اگر تحقق آن فعل خاص متوقف بر تحقق فعل دیگری باشد، فعلی که شرط ضروری تحقق فعل نخست است، آن‌گاه آن فاعل قادر به تحقق فعل مزبور نیز خواهد بود. صدق اصل استلزام قدرت بسیار مورد مناقشه است و موافقان و مخالفانی دارد که زاگزیسکی جزو مخالفان این اصل است و تلاش می‌کند که با تعریف ضرورت در بستر جهات به جای استلزام، اصل مذکور را رد نماید.

در ادامه سه تعریف از اصل استلزام قدرت مطرح می‌شود؛ تعاریفی که لیندا زاگزیسکی نقد خود بر اصل مذکور را بر

1. (108-9).

سورکلی مقید در جهان ممکن عمل می کند و لذا ($\Box P$) که بنا بر قرارداد متصف به عملگر ضرورت است به این معنا است که (P) در تمام جهان‌های ممکن صادق است. همچنین ($\Diamond P$) متصف به عملگر امکان است. مراد از امکان در اینجا امکان عام است، یعنی دست-کم یک جهان ممکن وجود دارد که در آن (P) صادق است؛ اما در استلزام گفته می شود اگر (P) آن گاه (Q) که به صورت نمادین ($P \rightarrow Q$) نشان داده می شود و به این معناست که (P) منطقاً مستلزم (Q) است مشروط بر آن که صدق (Q) منطقاً محرز باشد. لذا جهت تأمین قید «منطقاً» که خود ناظر بر صدق ضروری گزاره است، از عبارت اگر و تنها اگر ($\Rightarrow$) استفاده می کنیم. همان طور که از مفهوم استلزام برمی آید، صدق در اینجا در گرو وجود نسبت منطقاً معنادار فی مابین مقدم و تالی است (موحد، ۱۳۹۳: ۲-۱۱).

۵. تفکیک صدق و ضرورت بر اساس تعریف

۴. ضرورت دردو بستر استلزام و جهات

با توجه به این که زاگزیسکی بر آن است تا تعریف جدیدی از ضرورت در بستر جهات ارائه نماید و بر اساس همین تعریف، می-خواهد تا صدق اصل استلزام قدرت را مردود بشمارد و نیز به منظور نشان دادن این نکته که مثال‌های نقض زاگزیسکی شروط شرطی‌های خلاف واقع اختیار را بر آورده نمی کنند، قبل از ورود به بحث نقد و ارزیابی، تعریفی از ضرورت در هر دو بستر استلزام و جهات ارائه می شود.

زاگزیسکی مدعی است که شرایط احراز صدق ضروری را به جای آن که در استلزام بجوید با استناد به منطق موجبات حل و فصل می کند. با توجه به تعریف ضرورت و امکان در منطق موجبات، یک عملگر ضرورت عبارت است از عملگری که مانند

۴. همچنین ببینید:

Hill, Daniel j. (2005). *Divinity and Maximal Greatness*. New York: Routledge. p. 115
Hoffman, Joshua (2002). *The Divine Attributes*. Blackwell Publishers. Pp. 130-142.

Almida, Michael J. (2012). *Freedom, God, and Worlds*. UK: Oxford University Press. Pp. 129-132.
Fisher, John Martin (2016). *Our Fait: Essays on God and Free Will*. New York: Oxford University Press.
Hasker, William (1989). *God, Time, and Knowledge*. New York: Cornell University Press. Pp. 108-110.

زاگزبسی

زاگزبسی با استناد به مفهوم ضرورت در منطق موجهات و خروج از بستر استلزام، بر آن است که چنانچه تصور این که گزاره ممکن‌الصدق (F→J) در تمام جهان‌های ممکن متعلق اراده الهی قرار گیرد، ممتنع نباشد؛ پس الف) گزاره مذکور صادق است؛ ب) اگر گزاره اخیر در تمام جهان‌های ممکن متعلق اراده الهی قرار بگیرد پس گزاره موردنظر ضروری خواهد بود یا به عبارت دیگر ضرورتاً صادق خواهد بود. زاگزبسی می‌گوید گزاره (P) دارای صدق ضروری است دقیقاً به این خاطر که اگر خدا می‌خواست می‌توانست شق بدیل آن را انتخاب کند (Zagzebski, 1991:111). بدین ترتیب، گزاره موردنظر زاگزبسی دارای امکان صدق پیشارادی و ضرورت پسارادی است.

۶. نقد زاگزبسی بر اصل استلزام قدرت بر اساس منطق موجهات

فحوای کلی اشکال زاگزبسی بر ضد (PEP) بدین شرح است: حتی اگر ممکن باشد موجودی بتواند موجب تحقق بخشیدن به معنای ایجاد (bringing about) ؛ to cause to take place) برخی صدق‌های

ضروری و نیز تحقق بخشیدن سلب آنها شود و در عین حال، نتواند موجب تحقق بخشیدن به برخی ضرورت‌های دیگر باشد، تمام صور (PEP) پیشنهادی باطل هستند (Zagzebski, 1991:112) زیرا (PEP) یک اصل کلی است دال بر آن که ضرورت شرطی خلاف واقع در گرو فعل و انتخاب عامل مختار است، حال آن که برخی شرطی‌های خلاف واقع دارای ضرورت فی‌نفسه هستند و لذا این موارد نقض مدعای گفته شده در (PEP) به‌شمار می‌آیند.

گاه صدق ضروری برخی گزاره‌ها کاملاً مستقل از انتخاب و فعل عامل مختار احراز می‌شود؛ این قسم گزاره‌ها صدق فی‌نفسه دارند و لذا فرض است که تصور تحقق آنها در تمام جهان‌های ممکن بلامانع منطقی است؛ به‌عنوان مثال این گزاره که «کل از جزء بزرگ‌تر است» در تمام جهان‌های ممکن، صادق است و به زعم زاگزبسی از آنجا که صدق این گزاره‌ها از قلمرو اختیار فاعل مختار خارج است، چنانچه صدق این قسم گزاره‌ها را مشروط بر صدق گزاره‌های دیگر نماییم، در آن صورت با توجه به اقتضات اصل استلزام قدرت، اصل مذکور باطل خواهد بود.

۱-۶. زاگزبسکی و نقد (PEP_۱)

اگر هبوطی در کار باشد، خدا ناجی خود را برای رستگاری جهان می فرستد. زاگزبسکی می گوید خدا تحقق این گزاره را رقم می زند. آیا خدا نمی توانست تصمیم بگیرد که تحت هر شرایطی مشروط بر اتفاق افتادن هبوط، ناجی خود را برای نجات بفرستد؟ اگر خدا این قدرت را داشته باشد که دارد، در این صورت گزاره مزبور ضروری الصدق است. به این معنا که در تمام جهان های ممکن صادق است و بالضروره صادق است، دقیقاً چون خدا تصمیم خاصی گرفته طوری که اگر می خواست می توانست تصمیم دیگری بگیرد. اگر چنین باشد آن گاه یک مثال نقض برای (PEP_۱) داریم.

(Q): اگر هبوطی وجود داشته باشد، خدا ناجی خود را برای نجات جهان می فرستد: (F → J).

خدا تحقق (Q) را رقم می زند و عدم تحقق بخشی این گزاره نیز با خیریت خدا سازگار است؛ یعنی خدا، هم واجد قدرتی است که موجب تحقق (Q) باشد و هم واجد این قدرت که موجب تحقق سلب (Q) باشد. این یک مثال نقض برای (PEP_۱) است.

فرض کنیم (S) خدا باشد، (Q) مساوی

این گزاره که خدا وجود دارد و (P) مساوی تحقق گزاره (Q)؛ حال، حتی اگر خدا واجد این قدرت باشد که موجب تحقق (Q) گردد و واجد این قدرت باشد که موجب تحقق کذب (Q) گردد، و با عنایت به این که تحقق (Q) مستلزم آن است که داشته باشیم «خدا وجود دارد» و تحقق سلب (Q) مستلزم آن است که داشته باشیم «چنین نیست که خدا وجود دارد»، در صورت اخیر، خدا فاقد این قدرت است که موجب صدق گزاره «چنین نیست که خدا وجود دارد» شود.

۱-۱-۶. ارزیابی و نقد

۱-۱-۱-۶. ارزیابی و نقد بر اساس منطق موجهات

ابتدا مفاهیم امکان، ضرورت و امتناع، در منطق موجهات بررسی می شود. این موضوع از آن جهت اهمیت پیدا می کند که در مثال های مبتنی بر هبوط و سبب و سم زاگزبسکی که در ادامه بدان خواهیم پرداخت، معنای واحدی از وجهیت مقدم و تالی شرطی ها به قراری که گفته خواهد شد، استنباط می شود: $P_z =$ نمادین سازی گزاره های زاگزبسکی، اعم از مقدم ها و تالی ها تعریف ضرورت:

$$\square P \leftrightarrow \sim \diamond \sim P$$

(P) ضرورت دارد اگر و تنها اگر نقیض

آن ممتنع باشد. (P_z) به این معنا ضروری نیست.

تعریف ممتنع یعنی ناممکن:

$$\sim \Diamond P \leftrightarrow \Box \sim P$$

(P) ناممکن است اگر نقیض آن ضروری باشد. (P_z) ناممکن هم نیست.

تعریف ممکن:

$$\Diamond P \leftrightarrow \sim \Box \sim P$$

(P) ممکن است اگر و تنها اگر نقیض آن ضروری نباشد. (P_z) به این معنا ممکن است.

۱) اکنون، بر اساس مفروضات زاگزیسکی انتظار داریم، داشته باشیم ($\Box P$) اما با توجه به اینکه زاگزیسکی فرض می کند اگر خدا بخواهد، می تواند تحقق نقیض ($\mathcal{Q}$) را اراده کند، یعنی تصور تحقق نقیض ($\mathcal{Q}$) بی آنکه مستلزم تناقض باشد ممکن است، و نیز با ملاحظه تحلیل بالا از مفاهیم وجهیت چنین نتیجه گرفته می شود که داریم ($\Diamond P$). به همین ترتیب، خواهیم داشت:

$$\sim \Box Q \equiv \Diamond \sim Q \equiv \Diamond P \rightarrow \sim \Box Q$$

اما اینکه زاگزیسکی می گوید اگر خدا در تمام جهان های ممکن تحقق ($\mathcal{Q}$) را اراده کند، در حالی که تصور تحقق نقیض ($\mathcal{Q}$) هم ممکن است، پس (P) ضروری است؛ می توان گزاره مزبور را به درستی به صورت زیر

نمادین کرد:

$$\Box \Diamond P \equiv \Box \Diamond \sim P$$

و باز ضروری بودن امکان مندی ($\sim P$) صحه ای است بر امکان مندی ($\sim P$)، و به تبع آن ($\sim Q$)، و این که تصور نقیض آن ها ممتنع نیست؛ بنابراین، فحواي (Q) که عبارت بود از «خدا وجود دارد» اساساً از صدق ساقط نشده است، به عبارت دیگر ضرورت کذب (Q) منتفی است و لذا این که بگوییم خدا می تواند آن را صادق کند یا خیر موضوعیت ندارد.

۲) بنا بر فرض، اگر در تمام جهان های ممکن، تحقق گزاره (Q) متعلق اراده خدا قرار بگیرد یا اگر در تمام جهان های ممکن، اراده خدا به این تعلق بگیرد که چنانچه هبوطی اتفاق افتاد، ناجی خود را نفرستد، در آن صورت (P) ضروری خواهد بود؛ ($\Box P$). بر همین قیاس، اگر در تمام جهان های ممکن اراده خدا بر این تعلق بگیرد که: در صورتی - که هبوطی رخ دهد، ناجی خود را نفرستد، ($\sim P$) ضروری خواهد بود؛ ($\Box \sim P$). با این اوصاف و بنا بر مبانی مورد توافق در منطق موجّهات، اگر سلب (P)؛ ($\sim P$)، ضرورت داشته باشد، (P) ممتنع خواهد بود:

$$\Box \sim P \equiv \sim \Diamond P$$

اما چنین نتیجه ای نقض فرض اولیه

عبارت دیگر، ایجاب (P) وابسته به (H) است. این در حالی است که زاگزبسیکی ایجاب (P) را به (Q) یعنی «وجود داشتن خدا» وابسته کرده است.

با تبیین زاگزبسیکی، وجود داشتن خدا در جایگاه تالی، شرط ضروری مقدم آن که همانا (P) است، می‌باشد:

(Q) = P = تحقق گزاره / Q خدا وجود

دارد

$P \rightarrow Q$

$\forall t [P \rightarrow Q] \equiv \forall t \sim [P \& \sim Q]$

در تمام زمان‌ها، چنین نیست که خدا در صورت اتفاق افتادن هبوط، ناجی خود را برای رستگاری بشر بفرستد و خدا وجود نداشته باشد؛ اما همچنان که ضمن تحلیل و اثبات بالا ملاحظه شد، فرستادن ناجی، مشروط بر وقوع هبوط، وابسته به اراده خداوند است. این مسأله را می‌توان اینگونه نیز بیان کرد که وجود داشتن خدا مستلزم (P) نیست؛ زیرا می‌توان گفت خدا علی‌رغم اینکه وجود دارد، اراده (P) ندارد، ضمن این که زاگزبسیکی خود نیز به این نکته اذعان دارد. با توجه به تفصیلی که گفته شد، وجود داشتن خدا برخلاف مدعای زاگزبسیکی شرط لازم و غیرکافی برای (P) است، اما اراده خدا با لحاظ این نکته که وجود اراده

است؛ زیرا بنا بر فرض عقلا می‌توانستیم به درستی فرض کنیم در صورتی که هبوطی اتفاق بیفتد، خدا ناجی خود را برای نجات می‌فرستد و چون تصور چنین فرضی در تمام جهان‌های ممکن بلامانع بود، پس (P) صادق، و از آنجا که فرض مذکور در تمام جهان‌های ممکن به تبع تعلق به اراده الهی محقق می‌شود، پس (P) ضروری بوده است.

۶.۱.۱.۲. ارزیابی و نقد بر اساس استلزام

(۱) با توجه به مثال زاگزبسیکی می‌توان گفت: اگر داشته باشیم اراده خدا به همراه گزاره (Q) آن‌گاه خواهیم داشت تحقق گزاره (Q)؛ (P).

اراده خدا (H) / گزاره (Q) / تحقق گزاره (Q) = (P)

در ادامه بر اساس قواعد افزایش، صدور و وضع مقدم خواهیم داشت:

$[Q \wedge H] \rightarrow P \equiv Q \rightarrow (H \rightarrow P)$

Q

●●● $H \rightarrow P \equiv (\sim H \vee P)$

تحقق گزاره (Q) در تمام جهان‌های ممکن متعلق اراده خدا قرار می‌گیرد و لذا در تمام جهان‌های ممکن خواهیم داشت (P). سرانجام همان‌طور که در نتیجه ملاحظه می‌شود، در تمام جهان‌های ممکن اگر داشته باشیم (H) حتماً خواهیم داشت (P)؛ به-

به عبارتی، قاعده این‌همانی در وضعیت اخیر ممکن است؛ پس با توضیحات زاگزیسکی با توجه به این که تصور (Q) در تمام جهان‌های ممکن، ممتنع نیست، (Q) صادق است و اگر در تمام جهان‌های ممکن متعلق اراده الهی قرار بگیرد به این معنا که در تمام جهان‌های ممکن داشته باشیم (Q)، آن‌گاه بالضروره صادق خواهد بود. بنابراین، این فرض که سلب آن مستلزم کذب آن است، قابل قبول نیست.

از سوی دیگر، تصور سلب (Q) به‌عنوان گزاره‌ای که دارای ضرورت فی‌نفسه است، مستلزم امتناع عقلی است و باز اگر سلب آن را نیز بتوان تصور نمود از آنجا که امتناع آن نیز فی‌نفسه خواهد بود، به‌عنوان یک محال منطقی، ایجاد آن در محدوده قدرت خدا نمی‌گنجد.

۲-۱-۲-۶. ارزیابی و نقد براساس استلزام

قاعده این‌همانی $Q = \mathbb{Q}$ / تحقق گزاره $P = \mathbb{Q}$

$P \rightarrow Q \equiv (\sim P \vee Q)$

هم‌ارزی بالا یعنی: یا (P) نداریم یا اگر

(P) داشته باشیم حتماً (Q) داریم. به بیان دیگر، صدق (Q) که گزاره‌ای فی‌نفسه ضروری است، به صدق (P) که گزاره‌ای فی‌نفسه ممکن‌الوجود است، وابسته شده

خدا متضمن وجود داشتن خداست، هم شرط لازم و هم شرط کافی برای آن است که داشته باشیم (P). در نتیجه، فرض تتابع (Q) به‌دنبال (P) به‌عنوان مستلزم به باطل است.

۲-۶. زاگزیسکی و نقد (PEP_۲)

به زعم زاگزیسکی جهت رد (PEP_۲) نیازمند گزاره‌ای هستیم که صدق ضروری آن در گرو اراده و قدرت الهی است و نیز گزاره‌ای که صدق ضروری آن مستقل از قدرت و اراده الهی است؛ اگر (P) را مساوی تحقق (Q) و (Q) را مساوی اصل این-همانی (Law of Identity) بدانیم، ما مثال نقض مورد نظر را خواهیم داشت. توجه داریم که در (PEP_۲)، (Q) شرط لازم برای برخورداری عامل مختار از قدرتی که بر اساس آن داشته باشیم (P) نیست. با این‌همه اگر داشته باشیم (Q) (~Q)، در محدوده قدرت عامل هست که (Q) را به جای آن صادق نماید.

۱-۲-۶. ارزیابی و نقد

۱-۲-۶-۱. ارزیابی و نقد براساس منطق موجهات

(۱) سلب (Q) یعنی،

$\sim \square Q \equiv \diamond Q (\equiv \diamond \sim Q)$

اینجا نیز (Q) از صدق ساقط نشده است.

است و لذا این فرض مردود است.

با این همه چنانچه درصدد نقد آن باشیم، می‌توان گفت این مثال مصداقی از جمع یک گزاره ممتنع با گزاره دیگری است. بیان تفصیلی این مدعا به قرار زیر است:

با لحاظ فرض زاگزبسیکی گزاره شرطی‌ای با چنین محتوایی داریم: *خدا وجود دارد و در صورت هبوط، ناجی خود را نمی‌فرستد* آن‌گاه *خدا وجود ندارد*، و مجموع این گزاره، به‌عنوان «گزاره‌ای ممتنع»، آن‌گاه *خدا وجود ندارد*:

$$[(\sim Q \& P) \rightarrow Q] \rightarrow Q$$

اگر محتوای گروه را برابر (A) قرار دهیم، داریم:

$$(A \rightarrow Q)$$

از طرفی الحاق گزاره ممتنع به هر گزاره‌ای ممکن، یا به بیانی دقیق‌تر، بی-خاصیت بوده و شرطی حاصل، از معنای استلزام تهی است.

۲-۱-۳-۶. ارزیابی و نقد براساس منطقی موجهات

$(P \sim Q)$ (تحقق $Q =$ خدا وجود ندارد $\square P \rightarrow \square Q$ در محدوده قدرت خداست که در صورت هبوط، ناجی خود را نفرستد اما در محدوده قدرت خدا نیست که گزاره *خدا وجود ندارد* را صادق نماید:

از ارزیابی اخیر، گزاره $(A \rightarrow Q)$ را

۳-۶. زاگزبسیکی و نقد (PEP_۳)

سرانجام به (PEP_۳) می‌پردازیم. اگر در قدرت خدا باشد که موجب کذب (Q) شود، ما می‌توانیم یک مثال نقض برای (PEP_۳) صورت‌بندی کنیم. فرض کنید (P) مساوی تحقق سلب (Q) و (Q) مساوی گزاره «خدا وجود ندارد» باشد. آن‌گاه در محدوده قدرت خدا هست که موجب صدق سلب (Q) شود و سلب (Q) دال بر آن است که «خدا وجود ندارد»، اما در محدوده قدرت خدا نیست که موجب صدق گزاره «خدا وجود ندارد» گردد.

۱-۳-۶. ارزیابی و نقد

۱-۱-۳-۶. ارزیابی و نقد براساس استلزام

$$P \rightarrow Q \equiv \{ \text{God does exist \& bringing about the } [\sim(F \rightarrow J)] \} \rightarrow \sim(\text{God does exists})$$

این مثال زاگزبسیکی متضمن یک تناقض‌گویی است؛ در این مثال به‌رغم اینکه خدا وجود ندارد، در عین حال اگر هبوطی واقع شود، اراده‌ی خدای ناموجود به این تعلق می‌گیرد که ناجی خود را نفرستد. ملاحظه می‌شود که فرض اخیر مبتنی بر تصویری محال است، چیزی شبیه دایره مربع.

هر زمان سوفی به کبوتر دانه می دهد؛
(P)، سکه‌ای برای او در جعبه انداخته می-
شود؛ (C).

تنها چیزی که در اینجا حائز اهمیت است آن
است که سوفی خود در این تصمیم نقشی
ندارد. به علاوه، فرض کنید خدا ضرورتاً
تمام جهان‌های ممکن هرگاه سوفی مرتکب
(P) می شود، خدا آن را می داند و هرگاه خدا
بداند (باور داشته باشد) که سوفی مرتکب
(P) شده است، سوفی مرتکب (P) می شود.
بنابراین، داریم:

ضرورت دارد [سوفی مرتکب (P) می-
شود $\leftrightarrow$ خدا مرتکب (C) می شود].
اگر گزاره "خدا مرتکب (C) می شود"
را برابر (M) و گزاره "سوفی مرتکب (P)
می شود" را برابر (N) قرار دهیم، خواهیم
داشت:

$$\square[(N) \leftrightarrow (M)]$$

دو گزاره سوفی مرتکب (P) می شود و
خدا مرتکب (C) می شود، دقیقاً معادل هم
(strictly equivalent) هستند، و این
هم‌ارزی دقیق چیزی است که خدا موجب
آن شده است و نه سوفی. حال فرض کنیم
سوفی چیزی درباره (C) نمی داند، حتی

داریم. تصور جهان ممکن که مشمول گزاره
(A $\rightarrow$ Q) باشد، مستلزم آنست که جهان
مذکور، هم شامل خدا باشد و هم نباشد. با
این تصور، خصیصه تناقض آمیز بودن مثال
زاگزبسکی با وضوح بیشتری آشکار می شود.
مثال اخیر، این نکته را که هر جهان ممکن
متضمن یک فرض معقول است، رعایت
نمی کند.

۷. نقد زاگزبسکی بر اصل استلزام قدرت بر اساس قدرت انسانی

۷-۱. استدلال نخست

به زعم زاگزبسکی مادام که خدا بتواند
تعیین کننده آن باشد که برخی وضعیت‌امور
ممکن‌الصدق دقیقاً معادل هم باشند، می-
توانیم بر اساس قدرت انسانی مثال نقض برای
(PEPs) داشته باشیم ([Zagzebski, 1991: 113](#)). فرض کنید (A) فعلی از
افعال روزمره انسانی باشد که سوفی قدرت
تحقق بخشیدن و تحقق نبخشیدن آن را داشته
باشد. و فرض کنید خدا از روز ازل تصمیم
گرفته است هر زمان سوفی مرتکب (A) شد،
او متعاقباً مرتکب (B) شود و نیز تصمیم
گرفته تنها زمانی مرتکب (B) شود که سوفی
مرتکب (A) می شود. (A) و (B) را به
ترتیب به قرار زیر در نظر می گیریم:

واحد و دو بیان متفاوت، در بسترهای جهات و استلزام مورد ارزیابی و نقد قرار می‌دهیم. اگر مثال زاگزبسکی را بر اساس وضعیت - امور مشمول دو گزاره و نه خود گزاره‌ها نمادین‌سازی کنیم، خواهیم داشت:

$$(P \leftrightarrow C) \equiv (P \rightarrow \square C) \& \sim \diamond (P \wedge \sim C)$$

$$\equiv \square \sim (P \wedge \sim C)$$

یعنی در صورتی که سوفی مرتکب (P) شود، خدا بالضروره مرتکب (C) می‌شود یا به عبارت دیگر، (C) پیامد طبیعی (P) است و فرض جهانی که در آن سوفی مرتکب (P) شود و (C) در آن تحقق نیابد، ممتنع است. به تبع وضعیت‌امورهای (P) و (C) گزاره - های متناظری هم وجود دارند؛ (N) و (M) که نتیجهٔ اخیر در مورد آنها نیز صدق می‌کند و لذا این اشکال زاگزبسکی که گزاره (M) توسط خدا و نه سوفی صادق شده است، وارد نیست.

۷-۱-۱-۲. ارزیابی و نقد براساس استلزام

بنا بر استلزام اکید لوییس جمع مقدم با نقیض تالی محال است (فلاحی، ۱۳۸۸: ۲۰).

$$P \rightarrow C \equiv \sim (P \& \sim C)$$

$$C \rightarrow P \equiv \sim (C \& \sim P) \equiv (P \leftrightarrow C) \equiv \sim \diamond (P \& \sim C)$$

با این اوصاف، ملاحظه می‌شود که گزارهٔ شرطی زاگزبسکی شرط اکیدبودن را

فهمی از (C) ندارد و بنابراین نمی‌تواند تدبیری جهت ارتکاب فعلی بیندیشد که موجب (C) می‌گردد.

با مفروضات فوق، یک مثال نقض علیه هر سه صورت (PEP) شکل می‌گیرد. با این شرح که سوفی باتوجه به آن که فاعل مختار است، می‌تواند موجب صدق گزارهٔ "سوفی مرتکب (P) می‌شود"؛ (N) گردد و نیز می‌تواند موجب کذب گزارهٔ "سوفی مرتکب (P) می‌شود"؛ ($\sim N$) گردد.

[سوفی مرتکب (P) می‌شود] مستلزم [خدا مرتکب (C) می‌شود] است و [چنین نیست که سوفی مرتکب (P) می‌شود] مستلزم [چنین نیست که خدا مرتکب (C) می‌شود] است.

با این همه، سوفی فاقد این قدرت است که موجب صدق گزارهٔ خدا مرتکب (C) می‌شود؛ (M) گردد. چرا که گزارهٔ اخیر توسط خدا صادق شده است و لذا (PEP) کاذب است.

۷-۱-۱. ارزیابی و نقد

۷-۱-۱-۱. ارزیابی و نقد براساس منطق موجهات

قبل از هرچیز، شایان ذکر است که این مثال زاگزبسکی را ضمن اشکالی مبتنی بر فحوایی

به درستی رعایت کرده است.

بنا بر رعایت نسبت هم‌ارزی میان (N) و (M) داریم:

$$(N \leftrightarrow M) \equiv (N \rightarrow M) \& (M \rightarrow N) \equiv (\sim N \wedge M) \& (\sim M \wedge N) \equiv \sim(N \wedge \sim M) \& \sim(M \wedge \sim N)$$

از طرفی زاگزیسکی می‌گوید می‌توانیم داشته باشیم سوفی و (N → M) یا سوفی و (∼N → ∼M).

دو شق مزبور را می‌توان به ترتیب زیر تحلیل کرد:

$$(N \rightarrow M) \& (\sim N \rightarrow \sim M) \equiv (\sim N \vee M) \& (N \vee \sim M)$$

یعنی سوفی یا به کبوتر دانه می‌دهد و سکه‌ای برای او در جعبه می‌افتد؛ و سوفی به کبوتر دانه نمی‌دهد یا سکه‌ای برای او در جعبه نمی‌افتد. به عبارت دیگر در تمام زمان‌ها چنین نیست که سوفی به کبوتر دانه دهد و سکه‌ای داخل جعبه نیفتاده باشد؛ و در تمام زمان‌ها چنین نیست که سکه‌ای داخل جعبه افتاده باشد و سوفی به کبوتر دانه نداده باشد:

$$\& \sim M] \& t[N \rightarrow M] \equiv \forall t \sim [N \vee \& \sim N] \forall t [M \rightarrow N] \equiv \forall t \sim [M$$

(۱) بنابراین، با عنایت به تحلیل‌های

ارائه‌شده و نیز به لحاظ فرض زاگزیسکی مبنی بر این که نسبت برقرار در (N → M) استلزام

اکید است، باید گفت (M) نتیجه ناگزیر و قطعی (P) است یا به عبارتی (M) طبق

قرارداد، نتیجه طبیعی فعل سوفی محسوب می‌شود و لذا این اشکال زاگزیسکی که می‌گوید در محدوده قدرت سوفی نیست که باعث صدق (M) شود و صدق آن در گروه اراده الهی است و از آنجا نقض (PEPs) را نتیجه می‌گیرد، وارد نیست.

(۲) بیان دیگری نیز در راستای رد اشکال اخیر زاگزیسکی وجود دارد و آن این است که:

(N ↔ M) تنها جهان ممکن است. به-

عبارت دیگر، (N ↔ M) تنها فرض محتمل است، یعنی با توجه به این که تمام جهان‌های ممکن متصوراً از این حیث که در آنها گزاره مذکور متعلق اراده الهی قرار می‌گیرد، یکسان هستند؛ پس گویی یک جهان ممکن داریم یا به دیگر سخن، بر اساس اصل بستار منطقی (O)؛ (W is true ↔ W is □)

actual، جهان بالفعل تنها جهان ممکن است. با این اوصاف، تنها می‌توان فرض کرد (∼N → ∼M) و نمی‌توان فرض کرد (N → M) ∼، یعنی با توجه به شرایط مثال زاگزیسکی، دومین حالت که زاگزیسکی آن را ناقض (PEPs) می‌داند از اساس قابل فرض نیست.

۷-۲. استدلال دوم زاگزیسکی ضد (PEPs) بر اساس قدرت انسانی

به عقیده زاگزیسکی، این استدلال مستلزم وجود شرطی‌های خلاف واقع اختیار صادق است. گزاره زیر را فرض کنیم:

اگر فرزندم از من درخواست سیب کرده بود، به او سم نمی‌دادم.

این گزاره را اینگونه سمبولیک می‌کنیم:

$$(A \rightarrow \sim P)$$

مادام که جهان ممکن داشته باشیم که در آن (A) صادق و (P) کاذب باشد؛ (A/~P)، به جهان بالفعل نسبت به هر جهان دیگری که در آن (A) و (P) هر دو صادق هستند؛ (A/P)، شبیه‌تر است.

بر اساس نظر لویس تمام جهان‌های ممکن می‌توانند با توجه به شباهت خود به جهان بالفعل رتبه‌بندی شوند. با این مقدمه، به جای جهان (A/P) که دورترین جهان نسبت به جهان بالفعل است، مجموعه‌ای از جهان‌های ممکن را که غرابت کمتری نسبت به جهان بالفعل دارند، در نظر می‌گیریم. تمام این جهان‌ها (A/~P) هستند. از آنجا که این جهان‌ها تا حد مشخصی به جهان بالفعل شبیه هستند، همگی دارای خصیصه مشخص

مشترکی‌اند که تمام (A/P)ها فاقد آن خصیصه هستند. این خصیصه را (ϕ) می‌نامیم. اینک می‌توان شرطی خلاف واقع زیر را داشت:

$$\rightarrow \sim P]$$

$$[(A \& \phi)$$

این شرطی ضرورتاً صادق است. یعنی در تمام جهان‌هایی که در آنها (A) و (ϕ) توامان صادق هستند، (P) کاذب است. پس گزاره بدیل آن؛ $\sim P \rightarrow \sim (A \& \phi)$ ، ضرورتاً کاذب است. بنابراین، تا وقتی که شرطی‌های خلاف واقع، قابل فروکاست به استلزام‌های اکید باشند - استلزام‌های اکیدی که مبتنی بر شباهت نسبی جهان‌ها در رویکرد لویس هستند - و مادام که شرطی خلاف واقع اختیار صادق وجود داشته باشد، ما استلزام‌های اکید صادق اختیار نیز خواهیم داشت. اکنون اگر شرطی اختیار صادقی وجود داشته باشد، چه کسی صدق شرطی اختیار را ایجاب می‌کند؟ ([Zagzebski, 1991: 114](#)). اگر شرطی اختیار صادق داشته باشیم و اگر آن را طبق تحلیل بالا ملاحظه کنیم، تنها راه حفظ اراده‌ی عامل این است که او عامل صدق گزاره باشد. یعنی

خلاف واقع ندارد؛ به عبارتی، معقولیت حاکم در اینجا مبتنی بر ایجاب منطقی نیست. زاگزیسکی استلزام اکید را بر اساس معیار شباهت یا خصیصه مشترک بین جهان-های ممکنه که شبیه جهان بالفعل هستند، تعریف می‌کند.

این مدعا، یعنی فروکاستن شرطی خلاف واقع به استلزام اکید، قابل قبول است اما معیار برای این فروکاست این است که نسبت معناداری بین تالی و مقدم برقرار باشد به این معنا که تالی یا مقدم هر یک علت دیگری یا هر دو معلول علت واحدی باشند. اگر شرطی خلاف واقعی که زاگزیسکی به-عنوان مثال بدان استناد کرده، خود دارای چنین نسبت معناداری بین اجزایش بود به تبع آن شرط اخیر نیز تأمین می‌شد اما شرطی خلاف واقع مدنظر زاگزیسکی چنین شرطی را رعایت نمی‌کند و لذا یک شرطی اصلاً لزومی نیست بلکه شرطی اتفاقی است که صدق آن در گرو صدق مقدم و تالی آن است، یعنی شرطی که در مثال زاگزیسکی

مسئول صدق شرطی خلاف واقع ($A \rightarrow$) و شرطی اکید متناظر با آن من هستم، ($\sim P$) من هستم که ($\sim P$) را انتخاب می‌کند. بنابراین من عامل برقراری نسبت زیر هستم:

$$[(A \& \phi) \rightarrow \sim P]$$

و عامل صدق نقیض عبارت اخیر یعنی $[(A \& \phi) \rightarrow \sim P]$ نیز هستم.^۱ اما نقیض عبارت اخیر دقیقاً مثل این است که بگوییم: $۲+۲=۵$. و من این قدرت را ندارم که " $۲+۲$ " را مساوی " ۵ " کنم. با این حساب ما مثال نقض دیگری علیه هر سه صورت (PEP) داریم ([Zagzebski, 1991: 114-15](#)).

۷-۲-۱. ارزیابی و نقد

۷-۲-۱-۱. ارزیابی و نقد بر اساس استلزام

در این مثال معقولیتی بین مقدم و تالی برقرار است اما نه معقولیتی که مفید معنای منطقی آن باشد. در اصل، در این مثال صدق بر اساس تابع ارزشی است که ربطی به شرطی

نخست سخن زاگزیسکی مبنی بر کذب ضروری $[\sim P] \rightarrow [(A \& \phi) \rightarrow \sim P]$ صادق است و از این جهت ادامه استدلال منتفی است.

۱ زاگزیسکی ابتدا می‌گوید گزاره مزبور بالضروره کاذب است و در ادامه می‌گوید من عامل صدق آن هستم، و این تناقض‌گویی است. از طرفی اگر با توضیح زاگزیسکی در تمام جهان‌های ممکن، داشته باشیم $[(A \& \phi) \rightarrow \sim P]$ پس بنا بر قاعده داریم: $[\sim P] \rightarrow [(A \& \phi) \rightarrow \sim P]$ یعنی شق

اینگونه بازتعریف می‌کند:

$(P_N \square \rightarrow P_M)$ در جهان (w) نام صادق است اگر و تنها اگر، یا جهان ممکن (P_N -world) نامی وجود نداشته باشد که در این صورت $(P_N \square \rightarrow P_M)$ بی‌معنا است، یا جهان ممکن (P_N -world) نامی وجود دارد که شامل (P_M) بوده و از جهان (P_N -world) نامی که فاقد (P_M) است به جهان (w) شبیه‌تر است. پس اگر بیش از یک شبیه‌ترین جهان به جهان (P_N -world) داشته باشیم، در تمام آنها $(P_N \square \rightarrow P_M)$ صادق است، اگر و تنها اگر، تمام آنها شامل (P_M) باشند. اینک، اگر فرض کنیم (P_N) صادق باشد در آن صورت جهان بالفعل شبیه‌ترین جهان به جهان (P_N -world) نام است و بنابراین $(P_N \square \rightarrow P_M)$ صادق است اگر و تنها اگر (P_M) صادق باشد. در این صورت می‌توان شرطی مزبور را به استلزام $(P_N \rightarrow P_M)$ تحویل برد ([Lewis, 2008](#))

(634). لویس در ادامه نسبت استلزام اکید برقرار در $(A \rightarrow C)$ را اینگونه توضیح می‌دهد: فرض کنیم (A_1) ، (A_2) ... مجموعه‌ای از گزاره‌های ممکن باشند؛ طوری که هیچ‌یک از دو عضو این مجموعه قابل جمع با یکدیگر نباشند؛ به عبارتی هیچ‌یک از دو

به‌خوبی منعکس شده است. توضیح بیشتر آن که هیچ ربط معقولی به معنای گفته‌شده در بالا بین درخواست سبب و ندادن سم وجود ندارد. با این توضیحات می‌توان به درستی گفت، شباهت نسبی بر اساس معیار معناداری نسبت میان مقدم و تالی تعیین می‌شود؛ به-عبارت دیگر، ای بسا جهان ممکن که شامل گزاره شرطی $(X \rightarrow Y)$ است، تفاوت‌هایی با جهان بالفعل داشته باشد اما برای اینکه آن جهان ممکن شانس بالفعل شدن داشته باشد، می‌بایست معیار مذکور رعایت شود. تفصیل این نکته در بخش ارزیابی این مدعا در بستر جهات خواهد بود؛ اما در اینجا با توجه به اینکه زاگزیسکی در تبیین مدعای خویش به موضوع شباهت و دسترس‌پذیری جهان‌های ممکن لویس استناد کرده است، ما نیز موضوع مربوط را از منظر لویس مورد واکاوی قرار می‌دهیم.

وابستگی خلاف واقع:

$P_N \rightarrow P_M; P_N \square \rightarrow P_M$

در بیان سمبلیک بالا، (P) کوتاه‌نوشت گزاره و $(\square \rightarrow)$ در تعریف لویس، عملگر شرطی خلاف واقع است که حاکی از ساختار شرطی التزامی اگر داشتیم (P_N) آن‌گاه داشتیم (P_M) است. لویس عملگر $(\square \rightarrow)$ را بر اساس اصطلاح‌شناسی جهان‌های ممکن

عضو مجموعه باهم هم پوشانی نداشته باشند و بر همین قیاس، مجموعه دیگری را فرض کنید که اعضای آن (C_1) ، (C_2) و ... بوده و اندازه آن با مجموعه اول برابر باشد. اگر هر یک از شرطی‌های خلاف واقع $(A_1 \rightarrow C_1)$ ، $(A_2 \rightarrow C_2)$ و ... بین اعضای متناظر دو مجموعه صادق باشند آن-گاه می‌توانیم بگوییم مجموعه (C) وابستگی خلاف واقع به مجموعه (A) دارد. در تعریف و مثال لویس دو نکته حائز اهمیت است که زاگربسکی در مثال خود به آن توجه نکرده است: الف) هیچ‌یک از اعضای مجموعه‌ها باهم قابل جمع نیستند؛ ب) مجموعه (C) هم‌اندازه مجموعه (A) است. این یعنی تناظر برقرار میان هر (C) و هر (A) جامع افراد و مانع اغیار است و تنها در این صورت است که می‌توان شرطی خلاف واقع و در اینجا خلاف واقع اختیار را به استلزام اکید تحویل برد. برخی مثال‌های لویس از این قرار هستند:

این که دماسنج چه دمایی را نشان دهد، بستگی به دمای اتاق دارد بنابراین، اگر دمای اتاق ۲۴ درجه سانتیگراد بود آن‌گاه، دماسنج عدد بیست و چهار درجه سانتیگراد را نشان می‌داد. اینکه در مقابل خود چه چیزهایی

می‌بینم/دیده باشم بستگی به این دارد که پیش روی من چه چیزهایی قرار داشته است/قرار دارد. این که ماه را در آسمان ببینم، بستگی به این دارد که ماه در آسمان طلوع کرده باشد و ...

اما در مثال زاگربسکی این تناظر یک به یک و دقیق رعایت نشده است:

اگر فرزندم از من درخواست سیب کرده بود به او سم نمی‌دادم: درخواست سیب از دیگری مانع این نیست که طرف دوم به شخص درخواست‌کننده سم ندهد. ممکن است واژه سم و علقه مادری-فرزندی رهن باشد چون همان‌طور که گفتیم معقولیتی غیرموجب به معنای ایجاب منطقی بین مقدم و تالی برقرار است به این معنا که انتظار داریم اگر مادر نسبت به فرزند غرض‌ورزی نداشته باشد، بیمار نباشد و به‌خصوص این که بین مادر و فرزند نسبت والد-فرزندی برقرار است، به‌طور طبیعی مادر از دادن سم به فرزند خود امتناع نماید؛ اما این مقدار معقولیت مفید معنای موردنظر در شرطی خلاف واقع نیست. به‌هرحال، به منظور پرهیز از چنین اغتشاش ذهنی احتمالی‌ای مثال دیگری را جایگزین می‌کنیم:

اگر دانا از هشیار درخواست کاغذ کرده

بود، هشیار به او مداد نمی‌داد.

بیان دیگری از توضیح اخیر وجود دارد.

می‌توان به درستی گفت:

● این که هشیار به دانا کاغذ بدهد یا خیر بستگی به این دارد که دانا از او تقاضای کاغذ کرده باشد.

و نمی‌توان به طور معقولی گفت:

● این که هشیار به دانا مداد ندهد بستگی به این دارد که دانا از او کاغذ خواسته باشد.

عبارت تالی در شرطی مدنظر زاگزبسیکی به گونه‌ای نیست که جامع افراد و مانع اغیار یا مفید معنای استلزام اکید باشد. در استلزام اکید لویس داریم

$$(A \rightarrow C) \equiv (A \square \rightarrow C)$$

و گزارهٔ بالا صادق است اگر و تنها اگر،

داشته باشیم (C) (Lewis, 2008: 634-35).

۲-۱-۲-۷. ارزیابی و نقد بر اساس جهات

چنانکه ملاحظه شد، مدعای زاگزبسیکی بر اساس استلزام وافی به مقصود نیست. اکنون مدعای اخیر را در بستر جهات بررسی می‌کنیم. قصد زاگزبسیکی از مثال مذکور را می‌توان اینگونه توضیح داد:

در تمام شبیه‌ترین جهان‌های ممکن که در آنها دانا از هشیار طلب کاغذ کرده است، هشیار به او مداد نمی‌دهد؛ در تمام شبیه‌ترین

اکنون باید دید آیا شرط مطلوب لویس که بر اساس آن مدعی می‌شود شرطی خلاف واقع به استلزام اکید قابل تحویل است در اینجا رعایت شده یا خیر. به این منظور دو مجموعه (A) و (C) را اینگونه در نظر می‌گیریم که یکی از اعضای مجموعه (A) عبارت از این گزاره باشد که *دانا از هشیار درخواست کاغذ کرده است*؛ و مجموعه (C) با توجه به ترکیب شرطی مدنظر زاگزبسیکی، شامل اعضای خواهد بود که هر کدام به یک اندازه می‌توانند در تناظر با عضو اخیر از مجموعه (A) قرار بگیرند:

$$C = \{ \text{هشیار به دانا یک لیوان آب} \}$$

می‌داد، هشیار به دانا کاغذ می‌داد، هشیار به دانا یک بسته آدامس می‌داد، هشیار به دانا مداد نمی‌داد و ...

به عبارت دیگر، در مجموعه (C) بیش از یک عضو در تناظر با عضو مربوط از مجموعه (A) قرار خواهد گرفت و این به این دلیل است که زاگزبسیکی دو شرط پیش‌تر گفته‌شده توسط لویس را رعایت نکرده است. با این اوصاف، شرطی موردنظر زاگزبسیکی قابل تحویل به استلزام اکید نیست.

جهان‌های ممکن که در آنها دانا از هشیار درخواست کاغذ کرده است، چنین نیست که هشیار به او مداد دهد.

$$\Box A \rightarrow \Box \sim P \equiv \Diamond P$$

با توجه به این که صدق هیچ یک از تالی و مقدم تابع صدق دیگری نبوده و به یکسان می‌توان شقوق بدیل بسیاری را جایگزین تالی کرد، باید پرسید چه چیزی (P) را ممتنع می‌کند، در حالی که (P) مستلزم امتناع عقلی نبوده و محتمل است؟ زاگزیسکی می‌توانست به جای مثال سیب و سم به شرحی که گفته شد، مثال زیر را مطرح کند:

در تمام جهان‌های ممکن، اگر فرزندم از من درخواست سیب کرده بود، آن گاه من در تمام جهان‌های ممکن یا به او سیب می‌دادم یا به او سم نمی‌دادم:

$$(A \Box \rightarrow G \vee \sim P) \equiv A \Box \rightarrow \sim (G \wedge P) \\ \equiv \sim G \vee \sim P.$$

از تحلیل فوق همان چیزی که مطلوب نظر نگارنده مقاله است حاصل می‌شود؛ یعنی اگر فرزندم از من سیب خواسته بود، یا به او سیب می‌دادم (و سم نمی‌دادم) یا به او سیب نمی‌دادم (و سم نمی‌دادم). این به این دلیل است که قرار دادن سم نمی‌دادم ($\sim P$) در جایگاه تالی شرطی زاگزیسکی بی‌خاصیت است؛ در واقع منظور زاگزیسکی از شکل -

دادن گزاره شرطی مشتمل بر سیب و سم این است که بگوید در هیچ شرایطی به فرزندم سم نمی‌دادم. در شق فرضی دوم، با لحاظ مبانی زاگزیسکی با چنین وضعیت بالضروره صادقی مواجهیم:

در برخی جهان‌های ممکن، اگر فرزندم از من سیب درخواست کرده بود، به او سیب می‌دادم، و در برخی جهان‌های ممکن، اگر فرزندم از من سیب درخواست کرده بود، به او سیب نمی‌دادم، و این وضعیت هم بنا بر مبانی جهات حاکی از ضرورت نیست.

اما زاگزیسکی با توجه به تحلیل خود، شرطی‌ای ترتیب می‌دهد با این مضمون: بالضروره صادق است که چنین نیست که [اگر فرزندم از من سیب خواسته بود، به او سم نمی‌دادم آن گاه $2+2=5$]. سپس نتیجه می‌گیرد، چون $2+2=5$ محال است پس به‌رغم این که در محدوده قدرت من هست که یک وضعیت بالضروره صادق را ایجاد کرده و هم‌زمان در محدوده قدرت من نیست که وضعیت بالضروره صادق دیگری را ایجاد کنم بنابراین (PEPs) کاذب هستند. در پاسخ باید گفت: الف) $2+2=5$ یک وضعیت بالضروره یا فی‌نفسه ممتنع/کاذب است و صدق آن در گرو اراده زاگزیسکی نیست؛

ب) صدق فرضی آن در جایگاه تالی بنا بر قاعده، مستلزم^۳ به مقدم است و از همینجا به این نتیجه نیز رهنمون می‌شویم که مقدم شرطی بالا با مضمون چنین نیست که اگر فرزندم از من سیب خواسته بود به او سم نمی‌دادم نیز نزد زاگزیسکی محال است؛ یک وضعیت بالضروره ممتنع/کاذب، به عبارتی هرچند مقدم محال منطقی نیست اما محال وقوعی است (طباطبایی، ۱۳۹۰: ۹-۳۳۸) با این اوصاف، گزاره موردنظر تاتولوژی یا همانگو است؛ ما تنها با یک وضعیت بالضروره صادق مواجهیم و بدیلی برای آن متصور نیست و آن این که در همه حال، به فرزند خود سم نخواهم داد.

نتیجه‌گیری

از نظر زاگزیسکی اصول (PEP) به مفروضاتی استدلال‌ناشده اما عرفی در باب نسبت میان وجهیت و قدرت انتخاب دامن می‌زنند که خود برای ایجاد تردید در مورد صدق این اصول کافی است. به عقیده او، در مورد قدرت خداوند، این مفروضات قابل-قبول نیستند. در نقد زاگزیسکی دو موضوع کلی مطرح است: الف) شرطی‌های خلاف واقع به طور اعم و شرطی‌های خلاف واقع اختیار به طور اخص؛ ب) اصل استلزام

قدرت. از طرفی با توجه به این که زاگزیسکی درصدد است تا ضرورت میان مقدم و تالی را بر اساس معنای ضرورت در منطق موجّهات مطرح کند و به طور کلی زمانی که در بستر موجّهات صحبت می‌کنیم، موضوع اصلی جهات یا عملگرهای ضرورت، امکان و امتناع هستند، بنابراین در تحلیل مثال‌های زاگزیسکی نمی‌توان بدون لحاظ جهات سه‌گانه به نتیجه مطلوب رسید. از طرفی زمانی که آنها را اینگونه مورد تحلیل قرار می‌دهیم تناقض‌ها آشکار می‌شوند؛ از آنجا که ایشان خود نسبت بین مقدم‌ها و تالی‌ها را ضروری فرض کرده است، ما مجاز به تحلیل آنها در چارچوب استلزام نیز هستیم اما در این نوع تحلیل نیز همچون تحلیل نوع قبل با تناقض‌ها مواجه شده و نشان داده می‌شود مثال‌های زاگزیسکی ولو با لحاظ ضرورت میان مقدم و تالی، بر اساس استلزام فرض‌های ممتنعی هستند. با این اوصاف، باید پرسید معقولیت مثال‌های زاگزیسکی چیست؟ زاگزیسکی چه معیاری برای معقولیت در نظر دارد؟ اگر معیار معقولیت در گزاره شرطی را صدق آن بدانیم، صدق چنان گزاره‌هایی در دو حالت استحصال می‌شود: الف) صدق مقدم و تالی؛

ب) ربط معقول به معنای منطقاً ضروری بین مقدم و تالی. حال آنکه با ملاحظه مثال‌های زاگربسکی درمی‌یابیم، مثال‌های ایشان در هیچ‌یک از دو چارچوب نمی‌گنجند. اگر معیار معقولیت را عدم امتناع عقلی بدانیم، در این صورت باید گفت مثال‌های ایشان مشمول این مورد نیز نمی‌شوند: فرض ربط صدق $۲+۲=۵$ - یا مشروط کردن صدق گزاره فی نفسه صادق - به اراده‌عامل مختار از جمله این موارد ممتنع عقلی است. مثال‌های زاگربسکی اگر متضمن شرطی خلاف واقع باشند (که بنا بر فرض ایشان هستند)، در آن

صورت باید گفت شرطی‌های خلاف واقع قابل سنجش با معیار تابع ارزشی نیستند بلکه معیار صدقاً ربط منطقاً ضروری میان مقدم و تالی است که در این مثال‌ها رعایت نشده است. در اینجا دو نکته کلی در باب مثال‌های زاگربسکی قابل طرح است: الف) مثال‌های زاگربسکی به‌رغم اظهارات ایشان شرطی‌های خلاف واقع اختیار نیستند؛ ب) شرط برقراری نسبت معنادار میان مقدم و تالی مثال‌های زاگربسکی ولو با رعایت مبانی ایشان قابل - وصول نیست.

ملاحظات اخلاقی:

حامی مالی: این پژوهش هیچ کمک مالی از سازمان‌های تأمین مالی دریافت نکرده است.

تعارض منافع: طبق اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

برگرفته از پایان نامه/رساله: این مقاله مستخرج از پایان نامه/رساله نمی‌باشد.

منابع

- Goodman, Nelson. (1983). *Fact, Fiction, and Forecast*. Harvard University Press.
- Harbecke, Jens. (2021). "Counterfactual theories of causation and the problem of large causes". *Philos Stud.* No, 178. Pp.1647-1668. Available at: <<https://doi.org/10.1007/s11098-020-01505-z>>
- Hasker, William. (1989). *God, Time, and Knowledge*. New York: Cornell University Press.
- Lewis, David. (2008). "Causation". In Jonathan E. Adler (ed.) *Reasoning: Studies of Human Inference and Its Foundations*. New York: Cambridge University Press. Pp. 632-38.
- Paul, L. A. (2009). "Counterfactual Theories". In Helen Beebe; Christopher Hitchcock; Peter Menzies (eds.) *The Oxford Handbook of Causation*. New York: Oxford University Press. Pp. 153-174.
- Zagzebski, Linda Trinkaus. (1991). *The Dilemma of Freedom and*
- ذکیانی، غلامرضا. (۱۳۸۳). تأملی در منطق ریاضی (نگرش تابع ارزشی). مقالات و بررسی‌ها، ۷۶(۲): ۳۱-۵۲.
- حاج حسینی، مرتضی. (۱۳۸۹). آیا منطق- دانان قدیم از استلزام مادی آگاه بوده‌اند. پژوهش‌های فلسفی، ۵۳(۲۱۹): ۳۳-۷۱.
- طباطبایی، سیدمحمدحسین. (۱۳۹۰). بدایه- الحکمه. ترجمه علی شیروانی، دوره سه جلدی، جلد اول. قم: دارالفکر، چاپ ششم.
- فلاحی، اسداله. (۱۳۸۸). شرطی لزومی در منطق جدید. فصلنامه تأملات فلسفی، ۱(۱): ۴۶-۷.
- https://phm.znu.ac.ir/article_19496.html
- فلاحی، اسداله. (۱۳۹۰). شرطی اتفاقی نزد منطق‌دانان مسلمان. مطالعات اسلامی: فلسفه و کلام، ۲(۸۷): ۱۱۱-۱۴۰.
- کلاتتری، سیدعلی. (۱۳۹۶). پژوهش نقادانه در باب تبیین گرایش از تابع ارزش بودن شرطی‌ها در زبان طبیعی بر اساس مفهوم اظهارپذیری. منطق‌پژوهی، ۸(۲): ۱۲۳-۱۵۲.
- موحد، ضیاء. (۱۳۹۳). *منطق موجهات*. تهران: هرمس، چاپ چهارم.

Foreknowledge. New York:
Oxford University Press.